

SOSYOLOGCA

OCAK-HAZİRAN 2013

CİLT:3 SAYI: 5

ISSN: 2146-5207

SOSYAL BİLİMLERDE KAVRAM VE OLGU MODÜLASYONU BAĞLAMINDA BİR TEKNO-METODOLOJİ DENEMESİ: SEKÜLERİST BİLİM İNDİRGEMECİLİLİĞİNİN DİN KAVRAM VE OLGUSUNA YAKLAŞIMI ÖRNEĞİNDE

Ali Öztürk

Özet: Kavramlar ve olgular bir metinde durdukları sıradan metrisin birer öbeği olarak ve hiç de düşünüldüğü kadar masum ve spontane kullanılmamaktadırlar. Ya bir paradigmanın taşıyıcısı, ya bir imgenin yansıtıcısı ya da bir epistemolojinin doğal misyoneri olarak kendi ontolojileriyle çelişebilecek bir pozisyona baca edilebilmektedirler. Bu yazımızda da bu durumun sakıncaları ve alternatif yolları incelenmiştir. Epistemolojik alternatiflerin mümkün olup olmaması durumu irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Epistemoloji, Sekülerizm, bilimsel indirgemecilik, din, kavram.

A TECHNO-METHODOLOGY EXPERIMENT IN THE CONTEXT OF CONCEPT AND FACT MODULATION IN SOCIAL SCIENCES: THE APPROACH OF SECULARIST SCIENCE REDUCTIONALISM TO THE CONCEPT AND FACT OF RELIGION

Ali Öztürk

Abstract: Concepts and facts are not used as a group of ordinary metrics in a text and are not used as innocently and spontaneously as it is thought. As the bearer of a paradigm, the reflector of an image, or the natural missionary of an epistemology, they can be put in a position that may contradict their own ontology. In this article, the drawbacks and alternative ways of this situation are examined. Whether epistemological alternatives are possible or not has been examined.

Keywords: Epistemology, Secularism, scientific reductionism, religion, concept.

SOSYAL BİLİMLERDE KAVRAM VE OLGU MODÜLASYONU BAĞLAMINDA BİR TEKNO-METODOLOJİ DENEMESİ: SEKÜLERİST BİLİM İNDİRGEMECİLİLİĞİNİN DİN KAVRAM VE OLGUSUNA YAKLAŞIMI ÖRNEĞİNDE*

Ali Öztürk

Giriş

Sosyal bilimlerde herhangi bir kavram ya da olgu -çoğu kez bilincinde olunmaksızın, sembolik (kısmen mezeleştirilmiş bir tavırla)- bir değişken olarak konumlandırılıyorsa genelde bu kavram ya da olgu indirgemeci imgesel izdüşümüyle metriste yer edinmektedir. Bu olgu ve kavramın epistemolojik, semantik ve paradigmasal düzeneği tartışma konusu edilmeden imgesel postula sabitesi üzerinden ya da imgesel postula sabitesi pompalanarak analiz başlangıcına kodlanarak değişkenlerin illiyet bağı bu algı üzerinden meşruluk kazanmaktadır. Kuşkusuz bu belirlenimler sosyal-bilim metinlerinde yer yer de fen-bilim metinlerinde çokça başvurulan bir nakısa şeklinde görülmelidir. Doğal olarak bu tekno-metodik çarpıklığın tümcü ve sistematik bir biçimde irdelenmesi gerekmektedir.

Öncelikle bu indirgemeci metodik uygulamaya en çok maruz kalan olgu ya da kavramın başında din'in geldiğini belirtmek gerekmektedir. Felsefi metinlerde, sosyoloji metinlerinde ve diğer bilimsel metinlerde din olgu ve kavramının, hemen her yer ve her dönem için sanki aynı şeyleri ihtiva eden homojen bir algı üzerinden paketlenildiği görülmektedir. Dinin ya da dinlerin kendisinin doğrudan araştırıldığı metinleri kısmen istisna kılarak söylersek, özellikle bir bağımsız değişken olarak din, bir iddianın sembolik ifadesi gibi ve genellikle pejoratif tanımlarla belirtilmektedir.

Bu yargıların daha sonra dogmatik bir refleksle tamamen doğru kabul edilmek suretiyle, daha önce de ifade edilen;“ felsefe dini doğmalara karşı aklın kullanılmasıyla başlamıştır”, ya da “bilimler dini hurafelere karşı aklın arayışının bir sonucudur” örneklerde olduğu gibi, aslında tamamen dogmatik karakterli sayısız bilimsel metne konu edildiği görülmektedir. Bu yargıların doğruluk değerini şimdilik bir yana bırakırsak, burada beliren esas sorunu şöyle analiz etmek mümkündür:

Din kavramı üzerinden meseleye bakıldığında, mesela felsefenin başlangıcı kabul edilen Antik Yunan'daki din kavram ve olgusuyla, çok sonraları gelişen bilim-

* Bu makale 2012'de I. Uluslararası Niğde Sempozyumunda sunulmuştur.

ler esnasında cari olan dini yapıdan söz edildiğinde; bu belirlenimlerin okuyucunun zihnindeki/zamanındaki/sosyolojisindeki... dini algı arasındaki mesafeyi izah edecek hiçbir kayıt düşülmeden, bu metinlerin imgesel bir bütünlük üzerine inşa edildiği görülmektedir. Esasen okuyucunun pratiğini de çevreleyen ve dini imgeyi de hedef alan kimi kez maksatlı, ısrarcı, süreğen ve yerleşik bir bilim düzeneği arzıyla karşı karşıyayız. Bunu, “tekno-metodik indirgemecilik” şeklinde kavramsallaştırmayı uygun gördüm. Bu indirgemeci-karmaşa düzeneğinin elbette ki tashih edilmesi lüzumu vardır ve bu acildir. Böylece olgu ve kavramların kendi mahiyetleri ve bağlamlarına tevdi edilmek suretiyle hakiki bir şekilde anlaşılması mümkün olacaktır. Elbette bu tashihin gerçekleştirilebilmesi için de sistematik bir modele gereksinim vardır. Bu çalışma, temelde sözü edilen karmaşanın sistematik bir biçimde çözümlenmesine yönelik olarak yapılmış teorik ve karşılaştırmalı bir modellemedir.

Kavram ve Olgu Modülasyonu Sorunu

Bir kavramın ya da olgunun sistematik bağlamda çok yönlü kritize edilecek boyutlara sahip olduğu bilinir. Ancak bunun “tekno-metodik indirgeme”ye yol açmayacak şekilde yeniden modüle edilmeye ihtiyacı vardır. Böylece bilimsel bir metni oluşturacak kişi ya da o metni okuyacak hedef kitle; bir kavram ya da olgunun metin içindeki düzlemsel, boyutsal ve dinamik pozisyonunu koordinat sistemindeki noktasına bağlamsal olarak ulaşabilsin. Çünkü bir kavram ya da olgunun mahiyeti; ait olduğu paradigma, epistemik macerası ve konu edildiği tarihi dönem ve uygarlık kodu gibi birçok konjonktürel pozisyonuna bağlı olarak başkalaşabilmektedir. Buna rağmen birçok “bilimsel metin”de bir kavram ya da olgu, bu dinamikliğinden soyutlanarak, imgesel sabitesi üzerinden ifade edilebilmektedir. İmgesel sabite aynı zamanda imgesel göreliliğin indirgemeci bir şekilde mahkûm edilmesine de neden olmaktadır. Çünkü bir kavram ve olgunun ilk basamakta imgeler üzerinden anlaşılması evrensel, ancak o imgenin kodlayan öznesi açısından görelidir. Üstelik konu olduğu metindeki içeriğinden oldukça farklı (imajist) bir sistematığa ilham verdiği de söylenebilir. Bu durumda “bilimsel metin”in ilmî bir biçimde oluşturulması ve aynı şekilde ilmî bir biçimde anlaşılması mümkün olamamaktadır.

Bilindiği üzere, bilimsel faaliyetlerde bir olgu ya da kavram veya onun ilişki ve imkânları temelde epistemolojik bağlamıyla incelenmektedir. Bu da temelde iki kanal üzerinden karşılık bulmaktadır. Birincisi ampirik (nesnel ilişki ve kökenleri aracılığıyla) yol ile, ikincisiyse kavramsal çerçevesiyle. Fakat birçok sebepten bu yaklaşım da meseleleri anlamamızda yetersiz¹ kalmaktadır. O sebeple bu çalışmada, bu aksaklığı telafi edecek bir model önerilecektir.

¹ Geniş tartışma için bkz. Ali Öztürk, *İmajoloji (Yeni Bir Disiplin Denemesi)*, Edim Yayınları, İstanbul, 2008.

Kavramların bir şeyin mahiyetini ilgilendirmesi kadar neleri çağrıştırdığı da çok önemlidir. Bu manada kavramların bir tarihi, bir süreci ve en önemlisi de bir kaderi olmalıdır. Epistemolojik yaklaşımın bize sağladığı imkânlarla bu konuda yol almamız mümkün (Öztürk, 2012, a) olabilir. Klasik manada kavramların bir mahiyeti sembolize ettikleri herkesin malumudur. Yani bu manada kavram, bir olgunun ya da olayın veya aynı şekilde bir şey'in (ki bu zihinsel manada bir tasarım olabilir) tanımlayıcısı olarak bir terimle "dil"de kendini bulur, temsil edilir. Bu tartışmaların öteden beri felsefede, edebiyatta, bilimlerde ve filolojide çokça yapıldığı vakidir. Nominalistler, realistler, göstergebilim, simge bilimciler ve İmajoloji kuramı gibi yaklaşım veya disiplinler, tamamen veya kısmi olarak bu meseleyle yakından ilgilidirler.

Kavramların bazı temel kanallar üzerinden dilde var edildikleri söylenebilir. Birinci olarak, eğer bir şey zihinsel ise biz onu tanımlarız ve isimlendiririz. Burada zihinsel bir mahiyete ve sürece sembolik bir isimlendirmede bulunmuş oluruz. Yani zihin "şey"i kavrar ve terimleştirerek onu dilde var eder. İkinci kanal ise, varlık sahasında olan şeyin (nesnenin) isimlendirilmesiyle kavradı ve terimleştirdi. Yani iki kanaldan beslendi; ya kurgusal ya da nesnel olandan. Üçüncü olarak ise kavram bizatili çağrışımçı bir misyonu üstlenerek paradigmada mana bulan bir işleve sahip oluyor. Yani kavram ait olduğu sistematik üzerinden bir "şey" in yük-lü göstergeni olma hüviyeti kazanmaktadır.

Kısaca bir örnekle sorunsalı şu şekilde ifade etmek mümkündür: Örneğin "kitap" terimini ele alalım. Kavramın kendisi öncelikle bir tasavvura karşılık gelir. Öte yandan, bir kitap olgusundan da bahsedebiliriz. Bununla birlikte örneğin "Kitap'ta" böyle yazıyor denildiğinde bu bir misyonun bir değerler sisteminin çağrışımıyla anlaşılabilecek bir durumdur. Bu bir paradigmayı zorunlu kılar. Üçüncü örneklemede olduğu gibi, birçok kavram var ki biz onları ait olduğu ya da üretildiği paradigmlar sayesinde ve sosyo-tarihi zeminleriyle algılarız.

Örneğin proletarya, burjuvazi, artı değer gibi kavramlar geçtiğinde, biz sadece belli mahiyetlerle ve süreçlerle sınırlı bir anlamaya gitmeyiz; aynı zamanda belli bir ideolojiyi ya da daha geniş manada bir yaklaşımı da doğal olarak söylem zemininde besleriz. Böylece terimi tekil bir temsilden yaklaşımsal bir araca dönüştürürüz. Bu da ele aldığımız meseleyi bir mecrada anlamamıza yardımcı olur. İşin doğrusu böyle bir şey olmadan da ne bilim ne de ilim mümkün olabilir.

Bilimsel metinler aynı zamanda kavram ve terimlerin imtihan alanıdır. Aidiyet ve savaş, öteki ve farklılık... burada derinleşir ve etkileşimleri zihinsel iletişim-sizliklere mahkûm eder. Bu iletişimemeden doğan (paradoks) etkileşim sürecini, "imge duvarı" olarak tanımlıyorum (Öztürk, 2008: 42). İşte tam bu noktada yeni bir durum söz konusu olmaktadır: O da, kesitleşmiş aktörlerin algılarını, tanım kod-ları üzerinden ve mahiyeti ıskalayarak; kimi kavram, olgu, algı ve terimlere pozisyonist bir anlam yüklemeyi başarmalarıdır. Bu da karşımıza sözünü ettiğimiz karmaşa olgusunu çıkarmaktadır.

Özellikle son asırda görüldü ki, kavramların pazarlanması üzerinden yoğunlaşan daha farklı bir durum ile karşı karşıyayız. Burada kimi kavramların, bahset-

tiğimiz bu üç kanalı da aşarak manipülatif bir sürecin aracı haline getirildiğini gözlemek mümkündür. Şöyle ki: Bir kavramın gerek nesnel gerek ise kurgusal bir tanımının temsili olarak açığa çıkması doğasında olan bir süreçtir. Aynı şekilde bir kavramın belli bir ideolojinin aracı olarak pazarlanması da gayet anlaşılabilir bir şeydir. Çağrışımlarıyla anlaşılacak bu kavram ideolojinin de taşıyıcısı konumunda açığa çıkacaktır. Kabul edilmezse bile adresi ve meşrebi bellidir.

Kavramın işleviyle imajları arasında bir bağ olmakla birlikte bir yüklemellik ve sabotasyonun olduğu da aşikârdır. Yani isimlendirmeler bir yanıyla da niyete matuf durumları içerebildiği için, şeyin işlev ve yapılarından ayrılırlar. Buna bağlı olarak, çağrışımların ne denli önemli olgulara tekabül ettiği gündeme gelmelidir.

Bahsetmek isteğim özel durumda, kavramların belli amaçlar doğrultusunda izlenimler yaratılarak kendi mahiyet ve süreçlerinden kopartılıp yeni işlevlerin ürünü haline getirilmesi söz konusudur. Kimi zaman gayet sıradan bir kavramın kendi mecrasından çıkartılarak oluşturulan bu süreç, kimi zaman da paradigmasal özgünlüğünden kopartılarak farklı imajlarla markalanarak pazara sürülebilmesi ve evrilmesi şeklinde tezahür etmektedir. İdesinden kovulmuş bu kavramlar yılanın ağzına bırakılmışlardır artık. Böylece bu kavramlar, ya psikolojik bir harekâtın tetikçisi haline gelmiş ya da belli çıkar gruplarının salvolarını süsleyen simgesel bir niteliğe dönüşmüş olmaktadır. Böylece bu kavramların günahlı elmayı ısırdıklarını görürüz. Bu *günahlı kavramlar* sayesinde ortada günah yoksa bile isimlendirme sayesinde günah vardır. Böyle olunca doğal olarak günahın muhatapları da olacaktır. Aynı şey tersi için de geçerlidir. Masum bir kavramın masum olmayan süreçlerle markalanarak zihinsel algının markaja tabi tutulmasıyla sonuçlandığı da çokça görülen bir durumdur. Böylece kavramlar üzerinden yapılan kritikler ya çok yoğun bir kaosu ya da içinden çıkılmaz bir manipülasyonu güçlendirmektedir. Bu sürecin ne türden bir zeminde anlam bulduğunu kategori-sistematğinde modüle etmek mümkündür:

1. *İmgesel kategori*: Bilinç dışılığı hedef alan zihindeki toplam algının, sembolik çağrışım şeklinde bir kavrama ilişkin yaratılmış, yarı psikolojik, kavramsal sabiteyi örgütlediği bir kategoridir. Bireyin rasyonel olarak, bütün boyutlarıyla izah edemediği bir düzenek olduğu için, indirgemeci gönderiler bu yapıya karşı ya yıkıcı, ya da kayıtsız bir ilgi uyandırır. Sosyal bilimsel metinlerde çoğu kez bilincinde olunmaksızın, bazı kavramlar bu imgesel yükleriyle metaforize edilirler. Bu da o kavramların bilimsel düzenekler içerisinde kendileri olmaktan başka bir şeyin temsilcisi olarak var olmalarını sağlar. Kavram ve olgu potansiyel olarak manipüle olmuş olur.

2. *Semantik kategori*: Kavram ve olgunun ontolojik ve işlevsel bütünlerini örgütleyen zihinsel karşılıkları olan, belli ölçüde stabil olarak vücut bulan anlam öbekleridir. İşlevsel olarak rasyonel olmalarına karşılık, bağlamsallığı yansıtmadığı için dinamik manipülasyona imkân sağlayabilir.

3. *Etimolojik ve epistemolojik kategori*: Kavram ve olgunun doğuşu, gelişimi ve serüveni bağlamında gelişen dinamik bir bilgi sürecinden bahsedilebilir. Epistemolo-

jik kategori bir olgu ve kavramın bağlamlarını; tarihsel koordinatını, uygarlık koordinatını, bir olgu ve kavramın kendi iç ilişkisi ve iletişimle dayalı koordinatını dikkate alan (Öztürk, 2012, b) bir yaklaşım olarak indirgemeye daha az imkân tanıyan bir düzenek sağlar. Ancak epistemoloji de ait olduğu uygarlık zihin ve bilim tezgâhının bir sonucu olduğu (Öztürk, 2011: 51-63) için bu modellemenin bir çıktısı olarak total profesyonel ve inatçı kendine özgü dogmatik bir manipülasyona sebep olabilir.

4. *Disiplin ve Paradigmasal kategori*: Her olgu ve kavramın paradigmasal bir bağlamı söz konusu olabilir. Bu, paradigmanın iddiasının anlaşılması için ne kadar elzemse, kavram ve olgunun o bağlamın dışına taşırılarak anlaşılması kavram ve olgunun anlaşılması açısından o kadar nakısalı bir durumdur. Burada paradigma ile kavram-olgu örgütlenmesi eşgüdümlü olarak tanımlanamaz. Aynı şekilde bir kavram ve olgunun bir disiplin içindeki rolü de bir başka disiplinin kullanımına indirgenemez. Bu bilinç ayrışmasını (Öztürk, 2011: 23) görmezden gelerek bir metinde kullanımı, kendine özgün epistemik bir karmaşaya yol açacaktır. Bundan çok daha önemli olanıysa bir paradigma, disiplin ya da öğretide bir kavramın birçok bağlamıyla ele alınacak olmasının bir tek kullanımıyla satın alınması riskidir.

5. *İmajist kategori*: Bir kavram ve olguya, istemli ya da istemsiz anlam yükleyerek sabotasyona uğratarak, kurgusal ve manipülatif amaçların bir aracı haline getirerek, operasyonel mevzi tutma üzerinden anlam yaratmayı örgütlemektir. Burada niyete ait kasıtlı ve araçlarla örgütlenmiş süreçsel bir macera vardır ve genelde bilimsel metinleri yönlendirerek manipüle eden yaklaşımların başında gelmektedir.

Yukarıda bir olgu ve kavramın metin oluştururken kullanılan teori, varsayım ve hipotez içinde yargı kümecikleri biçiminde ya da doğrudan böyle bir sistemattikten beslenmiş bir metodolojinin uygulama alanı olarak din kavramının (olgunun) ne türden nakisalara ve operasyonlara uğradığına dair kısa bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Bilimsel Metinlerde İndirgemeci ve Manipülatif Din İmgesi Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım

“Din”, kurum ve olgu sınırlarıyla çevrelenemeyecek genişlikte kadim bir sınırsaldır. Evrensel ve muayyen bir tanım bakımından dinden-dine, uygarlıktan-uygarlığa birtakım ortak noktalardan bahsedilmesinin bile kimi zaman mümkün olmadığı; tarihsel, sosyal ve konjonktürel tarih-toplum-birey eksenlerinin oldukça karmaşık geliştiği, kaynakları bakımından ise birçok bağlamı olan, kendine özgü, çok yönlü dinamik bir meta-sistemattikten ve meta-metodolojiden bahsedilebilir. Bu nedenle de çoğu kez din diye başlayan açıklamaların birçoğu kastettiği gerçekle olgunun genişliği arasında inanılmaz bir uçuruma, dolayısıyla da başarılması imkânsız büyük bir indirgemeye çok kolay bir biçimde imkân hazırlamış olur.

Çünkü din, beşeri bilimlerin sıradan alışkanlıklarını sistematize eden epistemolojik odaklanmanın örgütlemekte güçlük çekeceği cevhere ve gelişime, semantik odaklanmanın güçlük çekeceği çeşitliliğe, paradigmasal odaklanmanın güç-

lük çekeceği indirgenemez dinamiğe, imgesel kategorinin sınırlandıramayacağı büyük bir pratiğe ve derin bir hissedişe sahiptir. Hem de bu, dinden dine olmak üzere çeşitlendirilebilir de. Bir dinin farklı dönem ve farklı coğrafyalardaki tezahürleri de bu çeşitliliğe dahil edilebilir. Homojen, bütün... sadece tek bir dini tezahürün bile bireyden bireye, toplumdaki topluma farklılık gösterdiği görülebilir. Kısacası “din”, kavram ve olgu olarak özel bir hassasiyet gerektiren kelimelere verilebilecek en iyi örneklerden birisidir. “Din” kavramına bu çalışmada yoğunlaşılmasının temel sebeplerinden biri de bu olmalıdır.

Buradaki birçok sorunun yanı sıra, temel sorunun gerçekte modern-sosyal bilimlerin tanımlayıcı aklına yapısal uyum gösteremeyen bir sahanın varlığıdır. Bunun yanı sıra, Batı’nın kurumsal din tarihi, kendi açısından bile indirgemeci bir karakteristik arz ederken; üstüne üstlük bunun (kavram ve olgunun) bir de evrenselleştirilmiş ambalajlar içinde sunulması sorunu daha da büyümüştür. Bu nedenle de başta mütercimler olmak üzere, bu işlerle meşgul olanların Batılı metinleri çevirirken özellikle “sınırlayıcı” tanımlar kullanmaları şarttır ve bunda büyük faydalar vardır. Aynı şey Batılı metinleri düşünerek fenomen belirleyen yazar ve düşünürler için de fazlasıyla geçerlidir. Mesela Batılı bir tarih veya coğrafya için geçerli olmak üzere bir “din” kavramını başka bir tarih ve coğrafya için çevirirken, düz bir çeviriyle yine aynı şekilde “din” diyemezsiniz. Bunun yerine, kilise ya da kast edilen dönemin dini karakteristiğine işaret eden bir vurguda bulunmak özellikle gerekli olacaktır. Ayrıca dikkate değer başka bir ayrıntı varsa, örneğin paradigmasal bir düzenek olabilir bu, onu da özellikle belirtmek gerekecektir.

Dinin sosyal bilim metinlerinde (mez-kûr felsefi, sosyolojik, iktisadi, antropolojik, ilh.) genelde şu imgesel postula aralığında yer aldığı gözlemlenmektedir. Burada “din” genel hatlarıyla; “dogmatik, katı, hoşgörüsüz, değişime kapalı, derin sınıfsal farkları meşrulaştıran, statükocu, şiddeti kullananların elini güçlendiren, irrasyonel, düşünmeye, sorgulamaya, yorum yapmaya imkan tanımayan, ötekileştirici, çatışmayı meşrulaştırıcı, meşruiyetini akıl dışılıktan alan, inisiyatif sahibi güçler yaratan, kaderci (her tür kötülüğün müsamahayla karşılanması gerektiğine motivasyon üreten), çarpıcı çelişkiler içeren, bilim dışı bir sistematik...” olarak açığa çıkar.

Bu dini imgenin, “Kilise ile Batı’nın” modern dönüşümü esnasında doğmuş gerinliğin sinir uçlarından devşirildiği açıktır. Fakat Batı ve onun entelektüel gelişimin bu büyük travmadan beslendiği ve baskın bir biçimde bu aksülamel durumdan yol bularak günümüze geldiği var sayılırsa... dönemselsel bir durumu açıklaması açısından yukarıdaki yargıların haklılığı ortaya çıkmış olacaktır. Ancak bu yargıların “din” şemsiye kavramıyla; bütün tarihleri, bütün dinleri, bütün dönemleri ve bir dinin bütün biçimlerini olduğu gibi yansıtmaması kabul edilebilir değildir. Söz konusu metinlerde, bu imajlar hiçbir kayıt düşülmeksizin, yatay ve dikey olarak, tarihsel bağlamı ve medeniyet eksenini düşünülmemektedir, veri tabanı sabitleymiş gibi, adeta kavramla özdeşleştirilmiştir. İndirgemeci metodik sapma böyle oluşmaktadır.

Sonuç

Belki bu model üzerinden değinilmesi gereken birçok farklı imkâna yer açılmamıştır. Ancak şurası kesinki, kavramlar ve olgular bir metinde durdukları sıradan metrisin birer öbeği olarak ve hiç de düşünüldüğü kadar masum ve spon-tane kullanılmamaktadırlar. Ya bir paradigmanın taşıyıcısı, ya bir imgenin yansı-tıcısı ya da bir epistemolojinin doğal misyoneri olarak kendi ontolojileriyle çeliş-ebilecek bir pozisyona baca edilebilmektedirler.

İmajist bir operasyonla manipülatif bir düzenek oluşturulmak istenirse ki bu çoğu kez gözlenebilmektedir, bütün bu süreçler bir alt-yapı niteliğinde ön hazır-lıklar olarak kabul edilebilir. İşte din olgusu, özellikle modern sosyal bilimlerde, bu sürece en çok uyan bir kullanımla yer almış görünmektedir. Bu büyük sapma hem pratikte hem de sosyal, siyasal, bilimsel çalışmalarda önemli ve telafisi güç travmalar doğurmuştur. Bu nedenle de bu yaklaşımlar sistematik olarak yeniden ele alınmalıdır. Böylece tüm kavram ve olgular için olduğu gibi, din olgu ve kav-ramı da kendi doğal sınırlarından hareketle yorumlanabilsin, anlaşılabil-sin.

Kaynakça

- Öztürk, Ali, *İmajoloji (Yeni Bir Disiplin Denemesi)*, Edim Yayınları, İstanbul, 2008.
 Öztürk, Ali, "XXI. Yüzyıl Çatışmacılığının Sosyo-Psiko-İmgesel Temelleri", *Sosyologca*, Sayı: 3, 2012a.
 Öztürk, Ali, "Sosyal Bilimlerde Metin Yazıcılığı Üzerine Meta-Matematiksel Bir Model Deneme-si", *Dini ve Felsefi Metinler Sempozyumu*, İstanbul, 2012b.
 Öztürk, Ali, *Kriz Sosyolojisi (Batı Merkeziliğinin Yapısal Sorunları ve Kriz)*, Doğu Kitabevi, İstan-bul, 2011.